

ARTHUR LAISIS

École normale supérieure, Paris
École pratique des hautes études, Paris
arturas.laisis@inbox.lt

Dėl baltų kalbų *upė* → *užupis* darybos tipo kilmės

Baltų kalbų priešdėliniai ir sudėtiniai vardažodžiai rodo daugelį įdomių morfologijos bruožų, nors iki šiol nesulaukė pakankamai dėmesio. Net ir neretai šioje kategorijoje pasitaikantys techninei ir mokslinei kalbai būdingi naujadarai išsaugojo sunkiai sinchroniniu atžvilgiu suprantamus darybinius bruožus. Į šio tyrimo akiratį patenka darybos tipas *miškas* (vyr.g.) → *pamiškė* (mot.g.), *upė* (mot.g.) → *užupis* (vyr.g.), *dienà* (mot.g.) → *pirmādienis* (vyr.g.) ir pan., kuriam būdinga ne tik galūninė daryba (*-io/-iā priesagos pridūrimas), bet dažnai ir giminės kaita. Tokių pavyzdžių daugiausiai suteikia lietuvių kalba, nors jų aptinkama visose baltų kalbose. Kartais esama abiejų giminių variantų (*pakraštys* / *pakraštė*) ar leksinės distribucijos (*greitkelis* / *krėžkelė*); vietovardžiai šių ypatybių atžvilgiu taip pat skiriasi nuo bendrinio žodyno. Pirminis šio pranešimo tikslas – nustatyti tikslesnę šių abiejų reiškinių distribuciją ir motyvaciją pačių baltų kalbų lygmeniu. Tačiau glaudžios slavų kalbų pateikiamos paralelės su pastovia niekatrąja gimine (r. *zapéube*, l. *zarzecze* = lie. *užupis*), taip pat pavienės kitų indoeuropiečių kalbų šakų paralelės (pvz., lot. *forma* → *informis* ir panašūs armėnų kalbos pavyzdžiai) verčia nagrinėti ir istorinę šio darybos tipo raidą.